

Ten Geleide

Tweetalig onderwijs zorgt voor een duurzame voorsprong¹

MARJOLIJN VERSPOOR & PETER EDELENBOS

Is tweetalig onderwijs een succes? Leren tto-leerlingen meer en sneller? Verlopen leerprocessen anders en beter? Kunnen zowel tto-scholen als reguliere scholen profiteren van veranderde inzichten in het leren van vreemde talen? In het eerste artikel in dit nummer gaan Marjolein Verspoor en Peter Edelenbos in op deze vragen. Hun onderzoek laat zien dat tto-leerlingen in het vwo significant betere scores halen voor Engels dan reguliere leerlingen. De auteurs geven aan wat de verschillen zijn in taalverwerving in de twee typen onderwijs en hoe scholen met deze kennis hun voordeel kunnen doen. Een van hun meest opvallende bevindingen is dat tto-leerlingen niet alleen een hoger taalvaardigheidsniveau halen, maar dat hun taalgebruik authentieker is dan dat van leeftijdgenoten in het reguliere vwo.

Het kunnen schrijven van teksten is een belangrijke maar zeer complexe vaardigheid. Tijdens het schrijven moeten verschillende aspecten tegelijkertijd in de gaten worden gehouden: plannen, formuleren en reviseren van de tekst. Schrijvers gaan daarom op zoek naar strategieën om het schrijfproces te vergemakkelijken. Milou de Smet, Saskia Brand-Gruwel, Hein Broekkamp en Paul Kirschner beschrijven een tweetal studies naar het gebruik van een elektronische outline-tool bij het schrijven van argumentatieve teksten als onderdeel van de lessen Nederlands in het voortgezet onderwijs. Daarin wordt nagegaan of de schrijfvaardigheid van leerlingen kan worden vergroot wanneer zij gebruik maken van de outline-tool bij het schrijven van hun tekst. Bij langduriger oefening en complexere schrijftaken lijkt dit inderdaad het geval te zijn.

In het derde artikel, van Helma Oolbekkink en Janneke van Steen, staat het praktijkonderzoek door ervaren talendocenten centraal.

Gekeken is naar de directe opbrengsten van praktijkonderzoek voor de professionele ontwikkeling van deze docenten en voor de school. Uit het onderzoek blijkt dat er vooral directe opbrengsten zijn voor de (praktijk van de) talendocent: kennis over taaldidactiek; kennis over het leren van leerlingen; kennis, vaardigheden en houding op het gebied van het doen van onderzoek. Er zijn voornamelijk minder opbrengsten voor de school als geheel. De auteurs bevelen een betere inbedding aan van praktijkonderzoek in de school, en meer samenwerking met het hoger onderwijs.

In het laatste artikel komen bevindingen uit een literatuurreview en een praktijkonderzoek naar taaltoetsing in vmbo en mbo aan de orde. Uriël Schuurs en Ludo Verhoeven schetsen een beeld van verschillende typen toetsen, en van de eisen die men volgens de vakliteratuur aan toetsen zou kunnen stellen. Daarna worden de uiteenlopende eisen besproken die blijken een kleinschalig praktijkonderzoek door taaldocenten en door toetsdeskundigen worden gesteld aan formatieve taaltoetsen (om het onderwijs bij te kunnen sturen) en aan summatieve taaltoetsen (ter afsluiting van een onderwijsperiode). De auteurs concluderen dat leerkrachten in vmbo en mbo niet altijd scherp zicht hebben op de eisen die aan formatieve resp. summatieve taaltoetsen gesteld moeten worden. Ook is er een groot verschil in toetscultuur tussen vmbo en mbo.

Het nummer sluit af met een bespreking van het proefschrift van Coosje van der Pol: *Prentenboeken lezen als literatuur, een structuralistische benadering van het concept 'literaire competentie' voor kleuters*.

Namens de redactie,
HELGE BONSET

Waarom is tweetalig onderwijs (tto) een succes? Wanneer en waar leren tto-leerlingen meer en sneller? Waarom verlopen leerprocessen anders en beter? Hoe kunnen zowel tto-scholen als reguliere scholen profiteren van veranderde inzichten in het leren van vreemde talen? In opdracht van het Europees Platform en van het landelijk netwerk tweetalig onderwijs is antwoord gezocht op deze vragen. Verspoor, Schuitemaker-King, Van Rein, De Bot en Edelenbos (2010) hebben zich daarbij gericht op het vwo. Ze bevestigen dat tto-leerlingen in het vwo significant betere scores halen voor Engels dan leerlingen in het reguliere onderwijs. Ze geven aan wat de verschillen zijn in taalverwerving in de twee typen onderwijs en hoe scholen met deze kennis hun voordeel kunnen doen. Een van hun meest opvallende bevindingen is dat tto-leerlingen niet alleen een hoger taalvaardigheidsniveau halen, maar dat hun taalgebruik authentieker is dan dat van leeftijdgenoten in het reguliere vwo: het doet natuurlijker aan. In tto-klassen wordt de helft van de lessen in de doeltaal gegeven, wordt de doeltaal consequent als voertaal gebruikt en is het kwalificatieniveau van de docenten veelal hoog.

Tweetalig onderwijs (tto) is een onderwijsvernieuwing die werkt (De Bot & Maljers, 2009). Tto-scholen in Nederland bieden de helft van hun lessen aan in het Engels (één school in het Duits). Het concept van het tto is begin jaren negentig ontwikkeld door scholen. Medio 2010 bestonden er 151 tto-afdelingen, verdeeld over 121 scholen. Tot voor kort werd het tto alleen toegepast in havo- en vwo-afdelingen; onlangs zijn de eerste tweetalige vmbo-afdelingen van start gegaan.

De ruim 20.000 leerlingen in het tweetalig havo en vwo hebben goede scores voor Engels op het centraal schriftelijk eindexamen. Docenten en visitatieteams bevestigen de kwaliteit van de leerprestaties. De leerlingen van tto-scholen scoren in klas 3 aanzienlijk hoger op Engelse toetsen dan leerlingen in het reguliere onderwijs in Nederland én in omliggende landen (Bonnet et al., 2004; De Bot, De Quay-Peeters & Evers, 2004). De resultaten die de tto-leerlingen behalen voor de andere vakken wijken niet af van het landelijk gemiddelde. Negatieve effecten van tto worden nergens gerapporteerd (Admiraal, Westhoff & De Bot, 2006).

Tto: ontstaan van onderop

De term ‘tweetalig onderwijs’ staat in Nederland voor twee dingen:

- een methodologie (internationaal aangeduid met de term *content and language integrated learning* - CLIL) waarin taal en vakken geïntegreerd worden aangeboden. De niet-talige vakken worden gegeven in een andere taal dan de moedertaal;
- een onderwijstype voor het reguliere voortgezet onderwijs. Hierin wordt ongeveer de helft van de lessen gegeven in een moderne vreemde taal, de andere helft in het Nederlands.

Tto is een keuze van de school. Het is geen opgelegde beleidsmaatregel. Zo is het ruim twintig jaar geleden op een aantal scholen ontstaan en zo werkt het nog steeds. Destijds wilde men voldoen aan de vraag van ouders naar een meer internationaal georiënteerde vorm van onderwijs. Al snel nadat de eerste school gestart was met een tweetalige vwo-opleiding volgden er meer. Al doende ontwikkelden de scholen gezamenlijk het concept.

Het Ministerie van Onderwijs vroeg het Europees Platform om de scholen ondersteuning te bieden. Het netwerk van tweetalige scholen in Nederland, waarin scholen, onderzoekers en lerarenopleiders en het Europees Platform samenwerken, stelde een standaard op voor het tto. Uitgangspunt daarbij was (en is) dat de scholen beslissen over de inhoud van het tweetalig curriculum, en dus ook over de inhoud van de standaard. Bijzonder is dat vanaf het eerste begin er een koppeling is geweest met het Europees Referentiekader voor de Talen (ERK): een Europese standaard voor het vergelijken van taalniveaus. In de tto-standaard is opgenomen dat het Engels van de leerlingen aan het einde van het derde leerjaar het niveau B2 van het ERK moet hebben. Daarnaast moeten ze kennis hebben over Europa en de rest van de wereld.

Hoofdvragen van het onderzoek

Voor het onderzoek zijn drie hoofdvragen gesteld:

1. In hoeverre verschillen de taalvaardigheidsniveaus Engels van leerlingen die tto volgen van leerlingen die regulier onderwijs volgen?
2. Hoe verloopt de taalverwerving in het tweetalig onderwijs precies?
3. Hoe kunnen de kenmerken die tto zo succesvol maken, worden gebruikt voor het verder verbeteren van vreemdetalenonderwijs?

De antwoorden zijn verkregen in drie deelstudies die in 2007 en 2008 plaatsvonden. In de eerste zijn de taalvaardigheidsniveaus van leerlingen in het tto en in het reguliere onderwijs met elkaar vergeleken. De tweede deelstudie richtte zich op de vraag op welke manier leerlingen een vreemde taal leren en op welke punten tto-leerlingen dit anders doen. De derde studie zoomde in op het didactisch handelen van docenten in het tweetalig onderwijs.

Voor het vergelijken van de leerlingenprestaties in de eerste deelstudie zijn drie onderzoeksgroepen gevormd. De scores voor de Cito-toets einde basisonderwijs dienden daarvoor als basis omdat de Cito-score een zeer goede voorspeller is gebleken van taalsucces (Verspoor, De Bot & Xu, te verschijnen). Leerlingen in het reguliere vwo hebben gemiddeld lagere scores dan tto-leerlingen, omdat tto-afdelingen hun eersteklassers selecteren op hoge Cito-scores. Daarom zijn leerlingen in het reguliere vwo alleen geen goede controlegroep. Er is een tweede controlegroep gevormd met leerlingen die hoge Cito-scores hadden. Dit resulteerde in de volgende drie onderzoeksgroepen: een groep leerlingen uit klas 1, 2 en 3 van het tweetalig vwo; een groep leerlingen uit klas 1, 2 en 3 van het reguliere vwo, maar wel verbonden

aan een school die een tto-afdeling heeft (en die ook aan het onderzoek meedoet); een controlegroep: leerlingen uit klas 1, 2 en 3 die vwo volgen aan een school die geen tto-afdeling heeft (maar waarvan de leerlingen wel hoge Cito-scores hebben) of gymnasiumleerlingen. Alle leerlingen in deze groep hebben gemiddeld dezelfde Cito-score als de tto-leerlingen.

Om de leerlingenprestaties goed met elkaar te kunnen vergelijken zijn van alle 549 leerlingen uit het onderzoek ook de achtergrondkenmerken vastgesteld. Een van de belangrijkste daarvan was dus de score voor de Cito-toets einde basisonderwijs. De onderzoekers hebben verder vastgesteld welke scores de leerlingen behaalden op leestoetsen Engels, wat hun motivatie was om Engels te leren, wat hun attitude was jegens een vreemde taal en in welke mate zij buiten schooltijd in contact kwamen met het Engels. Ook buitenschools contact blijkt een significant effect te hebben op het te behalen niveau (zie Verspoor, De Bot en Xu, te verschijnen). Tto-leerlingen en leerlingen uit de controlegroep scoorden hoger dan de leerlingen uit het reguliere vwo. De onderzoeksresultaten zijn op zowel Cito-score als buitenschools contact gecorrigeerd.

De prestaties van de drie groepen leerlingen zijn op verschillende opeenvolgende momenten gemeten. Per leerjaar zijn drie testen afgenomen. Elke test bestond uit een woordenschattest (receptieve vaardigheid) en een schrijfpdracht (productieve vaardigheid). Er is gekozen voor een korte, open, informele schrijfpdracht om de productieve taal op verschillende relevante aspecten (complexiteit, accuraatheid en authenticiteit) te kunnen meten. Acht onderzoekers van de Rijksuniversiteit Groningen hebben de testresultaten beoordeeld en het taalvaardigheidsniveau van de leerlingen vastgesteld. Daarbij hebben ze een schaal gehanteerd van 0 tot 7. De gevonden taalvaardigheidsniveaus

zijn bovendien vergeleken met en afgestemd op de ERK-niveaus.

Voor de tweede deelstudie naar taalverwervingsaspecten zijn alle eerste schrijfpdrachten gebruikt uit de eerste deelstudie. Deze schrijfpdrachten zijn uitvoerig geanalyseerd op meer dan zestig talige kenmerken (zie Verspoor, Schmid & Xu, te verschijnen).

De derde deelstudie bestond uit een enquête onder een kleine groep docenten in het tweetalig onderwijs over hun opvattingen over didactiek. Ook zijn 75 lessen geobserveerd, waarvan 65 in het tweetalig onderwijs en 10 in het reguliere vwo. De laatste dienden als referentiekader.

De behaalde taalvaardigheidsniveaus (eerste deelstudie)

De schrijfpdrachten waren ‘Write a short story (± 150 words) about your new school, friends and teachers’ (eerste klas) en ‘Write a short story (± 150 words) about the most awful (or best) thing that happened to you during summer vacation. It does not have to be truthful’ (derde klas). De schrijfpdrachten van de leerlingen zijn beoordeeld op een schaal van 0 tot 7. Hieronder staan voorbeelden van teksten van de verschillende niveaus.

Niveau 0

ik vind het heel leuk op deze school. ik kende al 10 kinderen van de basischool. de leraren zijn ook heel aardig.

Niveau 1

it is nice, great fun op the school. my friend is a big girl. she is a nice girl for my. It is much homework. It is my school. good bey.

Niveau 2

My new school is very nice, i like it and it is fun to hang out with my friends. The teachers are also very nice.

Niveau 3

It's was the second day at my holiday. I slept with my cousin, and i've got my own room. Then another girl came to. And suddenly she shut my door and it was locked. I couldn't go to my room. So I had to sleep in my cousins room and i had to wear her clothes, but they were to short.

Niveau 4

In my summer holiday, I went to Friesland with my familie. Friesland is a province in the Netherlands. One day, we went cycling. It was a very nice trip. But at the end, when we went back. Then one of the bicycles get some problems. That was a big pity. we had to stop and go back walking to our home, so that we could take the car. when we were back I went to India for 2 weeks. I went there as a Young-Ambassador. Besides me, I went with 4 other Young-Ambassadors. I had a very nice time. we also visited the slums, where we saw a lot of poverty.

Niveau 5

The first day at school I was very nervous because I didn't know anyone. But I met Anne and we became friends so I didn't have to worry that I would sit alone. After a few days I met X, Y, and Z so I ended up with a lot of friends. The homework wasn't very difficult in the beginning but it is becoming already quite tricky. I enjoy the weekends much more then before. I can relax or go to the movie with my friends. A few weeks ago I went to the film Timboektoe with six friends. Soon X, Y and Z will come to my house because I got two cats. They are 8 month old now. One is called Gatto and the other Leo. They are all so very excited to see them, I think.

S all so still has to come and A and J already came one time. The teachers at R are also nice. Some can be strikt. But I especially like the math teacher, and history I all so find interesting althow my grades for that aren't allways perfect.

Niveau 6

During my holidays I went to Egypt where I was to dive in the Nile. I went to do this with my friend Peter. It was beautiful but after a hour we discovered something that made us a little scared. We discovered a giant group of hungry hippos, but when we tried to escape it already was to late. Six hippos had surrounded us and Peter was swallowed by one of them! But it was so amazing because I followed the hippo that had eaten him and after a hour Peter was pooped out and just stood up! My jaw dropped and I was amazed by what he did. I asked him what it was to be inside a hippo, he told me the greatest story how it was like to be in a hippo. I will never forget this amazing day and one day I think I will comeback together with Name and will go on a even greater adventure!

Niveau 7

While I was on vacation in Italy, I was hanging out in a disco, which was situated in the left corner of the camping, next to the swimming pool. While I was standing against the wall, I was looking at a pretty girl, who was just hangin out in the middle of the disco. She looked very nice, but I was too shy to walk over. I just left them alone. Eventually, while I was enjoying a drink, the girl came to me and asked me if I had any friends. I replied with. 'Not here anyway'. She invited me to hang out with the rest of her friends. I had a wonderfull evening

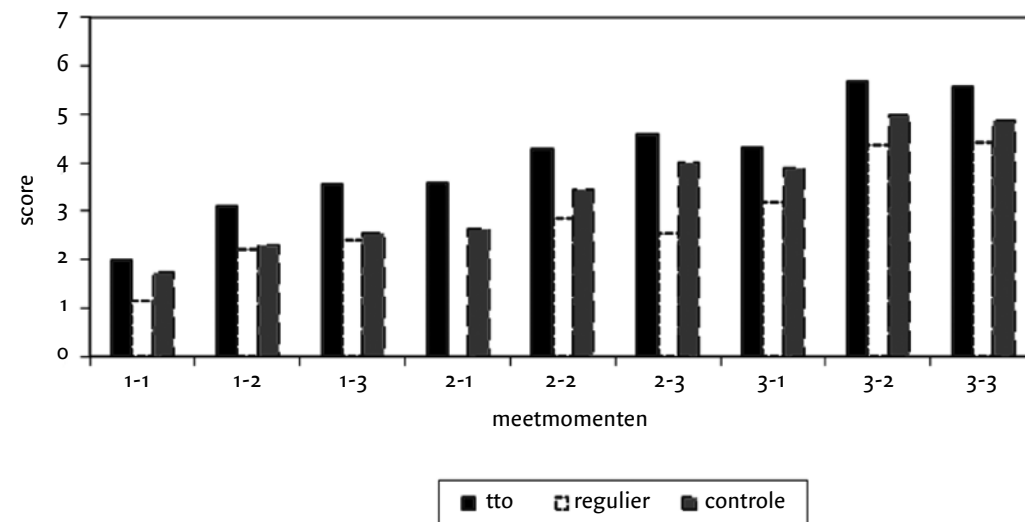
with them. Unfortunately, I discovered that she was going back home the next day. I hoped to see her again, but I knew that wouldn't happen. The rest of my holiday, I spent playing and going out with the new friends I made.

achtergrondkenmerken van leerlingen is ook rekening gehouden. Hogere Cito-scores van de tto-leerlingen zijn in de analyses gecorrigeerd. Als dat is gebeurd, blijven de tto-ers tot en met klas 3 een significante voorsprong houden op het gebied van woordenschat en schrijfvaardigheid.

Figuur 1 laat zien dat de leerlingen in het tweetalig onderwijs sneller een hogere Engelse taalvaardigheid bereiken dan leerlingen in het reguliere vwo en in de controlegroep.

De tto-ers scoren aan het einde van het derde leerjaar significant beter op woordenschatkennis en schrijfvaardigheid (zie Verspoor, De Bot & Xu, te verschijnen), terwijl in het begin van het eerste leerjaar nauwelijks verschillen meetbaar waren. Deze snel opgebouwde voorsprong wordt na het tweede leerjaar niet veel groter, maar blijft wel in stand gedurende de rest van hun schoolloopbaan. Met significante verschillen in

Een voor de hand liggende vraag is of de tto leerlingen niet nog veel hogere scores voor schrijfvaardigheid hadden moeten bereiken op de testmomenten in klas 3. En het antwoord is: waarschijnlijk wel. Bij de opzet van de studie is gekozen voor schrijfopdrachten over alledaagse onderwerpen die pasten bij het gemiddelde van alle onderzoeksgroepen in de drie leerjaren. Daarmee is de tto-leerlingen in het derde jaar waarschijnlijk tekort gedaan en is er een plafondeffect opgetreden. Dit zijn constatering achteraf, op basis van reflectie en inzicht in de gegevens en de opdrachten.

Figuur 1. Ontwikkeling van de schrijfvaardigheid van leerlingen, gemeten gedurende 3 opeenvolgende jaren op 3 momenten in elk jaar (voor het meetmoment 2-1 zijn geen data van de reguliere leerlingen aanwezig)

Kops-Hagedoorn (2009) heeft de talige kenmerken van de beoordeelde teksten vergeleken met de talige ERK-descriptoren voor schrijfvaardigheid. Hieruit blijkt dat met betrekking tot talige factoren niveau 5 vergeleken kan worden met het B1-niveau van ERK. Belangrijk in het onderzoek was de vraag of tto-leerlingen gemiddeld het niveau behalen dat is vastgelegd in de standaard voor tweetalig onderwijs. Dat niveau is B2 van het ERK. De gemiddelde score van de tto-leerlingen aan het einde van de derde klas is 5,4. Omdat niveau 5 gekalibreerd is met B1, kunnen we aannemen dat de tto-leerlingen hoger scoren dan B1, dus aan de lage kant van B2. Omdat productieve vaardigheden zoals schrijven meestal moeilijker zijn dan receptieve vaardigheden (zie o.a. Caspi, 2009), en schrijftaal complexer en daarom waarschijnlijk moeilijker is dan spreektaal, valt te verwachten dat de spreek-, luister- en leesvaardigheden van een hoger niveau zullen zijn.

Het taalverwervingsproces (tweede deelstudie)

Hoe hoger het taalvaardigheidsniveau, hoe complexer, authentieker en accurater het taalgebruik is (zie Verspoor, Schmid & Xu, te verschijnen). Omdat tto-leerlingen een significant hoger niveau bereiken, kunnen we verwachten dat ze in vergelijking langere, meer complexe zinnen maken, meer verschillende werkwoordtijden en moeilijker en minder frequente woorden gebruiken, en minder fouten maken.

Natuurlijk taalgebruik

De tto-leerlingen leren de Engelse taal niet alleen sneller, maar op één belangrijk punt ook anders. Doordat ze de taal veel horen en gebruiken op een natuurlijke manier is het taalgebruik van tto-leerlingen ook

authentieker dan dat van de andere leerlingen. De tto-leerlingen bouwen zinnen niet woord voor woord op, maar vallen gemakkelijker terug op 'chunks': groepen woorden die in het geheugen liggen opgeslagen als gehelen (Smiskova & Verspoor, te verschijnen). De volgende twee teksten uit een gerelateerde studie (Smiskova, Verspoor & Lowie, te verschijnen) laten het verschil zien tussen twee leerlingen van dezelfde leeftijd en dezelfde school: tekst 1 is van een gymnasiumleerling en tekst 2 van een tto-leerling. In de teksten zijn de chunks cursief gedrukt.

1. When I am a grown up adult i would like to be a neurosurgeon. I would like to be a neurosurgeon when i am a grown up because i really like biology and i think i am quite good at it. I also think the human body is very interesting. It's so special how everything is organised so well and that most of the time works.
2. I seriously have no idea what kind of job I'd like to do. And I'm getting sick and tired of people who ask me that. Just because of that I'm in eight grade, I'm probably supposed to know what I want to do when I grow up. ... I ABSOLUTELY DON'T LIKE IT WHEN PEOPLE BOSS ME AROUND.

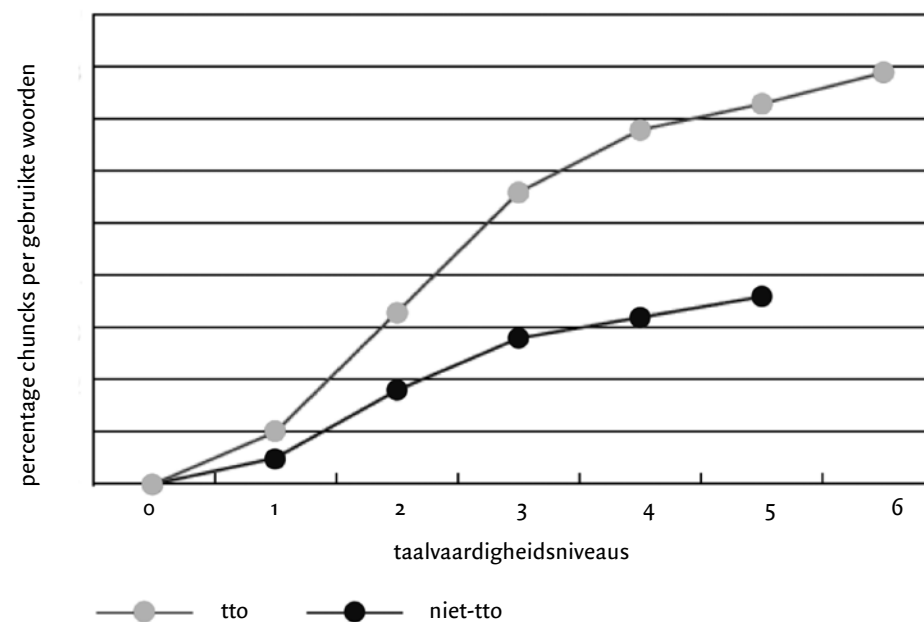
De tto-leerlingen gebruiken relatief meer chunks, ook op lagere taalvaardigheidsniveaus (zie figuur 2). Hoe meer en langer de chunks zijn die de leerlingen tot hun beschikking hebben, hoe vloeiender hun taalgebruik. Groepen woorden zijn goed te onthouden als je ze vaak hoort, en dat is precies wat er in het tweetalig onderwijs gebeurt. Op andere punten lijken de tto-leerlingen de taal op dezelfde wijze te leren als hun leeftijdgenoten in het reguliere vwo. Er zijn geen verschillen gevonden in

de ontwikkeling van de grammatica, zoals het gebruik van werkwoordtijden en de zinscomplexiteit (eenvoudige zinsstructuren, samengestelde en/of complexe zinsstructuren). Het grote verschil is dat de tto-ers op deze punten sneller leren, maar niet op een andere manier.

Fouten maken

Een van de zorgen van de eerste ontwikkelaars van het tweetalig onderwijs was dat tto-leerlingen weliswaar een hoge taalvaardigheid konden bereiken, maar op basis van de bevindingen in de Canadese studies (o.a. Cummins & Swain, 1986), vreesde men dat bepaalde grammaticafouten zodanig zouden inslijten (fossilization) dat ze niet meer te verbeteren waren. Dat

is ook de reden dat tto-leerlingen volgens de standaard vier uur per week het vak Engels krijgen. Toch beweren de onderzoekers dat de taalverwerving meer impliciet lijkt te gebeuren door de hoeveelheid aan input en niet door extra aandacht voor grammatica. Een van de hoofdredenen voor deze bewering is dat de taalvaardigheid zo snel gaat. De tto-leerlingen produceren binnen enkele maanden goede, natuurlijk klinkende, complexe zinnen, met bijzinnen en tijdsvormen die normaal gesproken niet aan de orde komen in grammaticalesen. Bovendien maken de tto-leerlingen weinig fouten in de grammatica. Net als alle andere leerlingen maken ze de meeste fouten in woordgebruik, spelling en hoofdlettergebruik (punctuatie), maar niet in de

Figuur 2. Authentiek taalgebruik op verschillende taalvaardigheidsniveaus

grammatica of in de woordvolgorde (zie figuur 3, die het foutpercentage laat zien op het totaal aantal woorden per tekst ²).

Fouten maken komt vooral voor in het begin van het taalverwervingsproces. Zoals Verspoor, Schmid & Xu (te verschijnen) en Verspoor, De Bot & Lowie (2011) beargumenteren, is het taalleren een dynamisch proces waarin leerders eerst verschillende vormen uitproberen, waaronder ook veel foute, om zich te kunnen ontwikkelen. Met andere woorden, het proberen van deze verschillende vormen, waaronder foute, is noodzakelijk om een vreemde taal te leren. Docenten hoeven daarom niet altijd alles te verbeteren. Ingrijpen is pas zinvol als fouten dreigen in te slijten. Als de leerlingen een hoger taalvaardigheidsniveau bereiken, verdwijnen de meeste fouten vanzelf (Zie ook De Vries & Verspoor, 2010).

Kenmerken die er toe doen (derde deelstudie)³

De helft van de lessen in de doeltaal

In de tto-afdelingen die aan deze studie deelnamen, wordt de helft van het totaal aantal uren in het Engels gegeven. Dit geldt voor de klassen 1, 2 en 3. Gemiddeld krijgen alle leerlingen (dus niet alleen de tto-ers) 1.120 uren les per jaar in verschillende vakken. Daarvan wordt in het tweetalig onderwijs daadwerkelijk de helft in het Engels gegeven. Dat betekent dat de tto-leerlingen in totaal, verspreid over drie leerjaren, 1.680 uren onderwijs krijgen met Engels als voertaal (3 x 560). In de reguliere vwo-klassen 1, 2 en 3 krijgen de leerlingen het voorgeschreven aantal uren Engelse les, namelijk 280 uur verdeeld over drie jaar.

Consequent gebruik van de doeltaal als voertaal De docent Engels in het tweetalig onderwijs spreekt tijdens de les gemiddeld 5% van de tijd Nederlands – in het reguliere vwo of op het gymnasium is dit op de onderzochte scholen 30%. Ook de vakdocenten op de tto-scholen die aan het onderzoek deelnamen, spreken tijdens de lessen gemiddeld 95% van de tijd de doeltaal. Uit de enquête onder tto-docenten blijkt verder dat zij het nagenoeg unaniem eens zijn over vier dingen:

- leerlingen in tto-klassen mogen alleen Engels spreken tegen de docent;
- docenten spreken tijdens de les alleen Engels tegen de leerlingen;
- leerlingen moeten zich richten op het spreken van het Engels ook als de uiting nog niet honderd procent correct is;
- leerlingen mogen in tto-klassen alleen Engels spreken met hun medeleerlingen.

Tto-docenten (zowel die voor Engels als de vakdocenten) maken meer gebruik van gebaren en mimiek om iets duidelijk te maken en zij gebruiken het Nederlands minder dan hun collega's in het reguliere onderwijs. Verder maken tto-docenten Engels meer gebruik van divergerende vragen: vragen die open zijn en waarbij de leerling zijn mening moet uiten. De leerling moet zodoende eigen taal produceren. Tijdens de reguliere lessen Engels worden vaker dan in het tweetalig onderwijs procedurele vragen gesteld zoals: 'Kun je je boek openen op pagina 5?' of 'Heb je het begrepen?'.

Een hoog kwalificatieniveau van de docenten

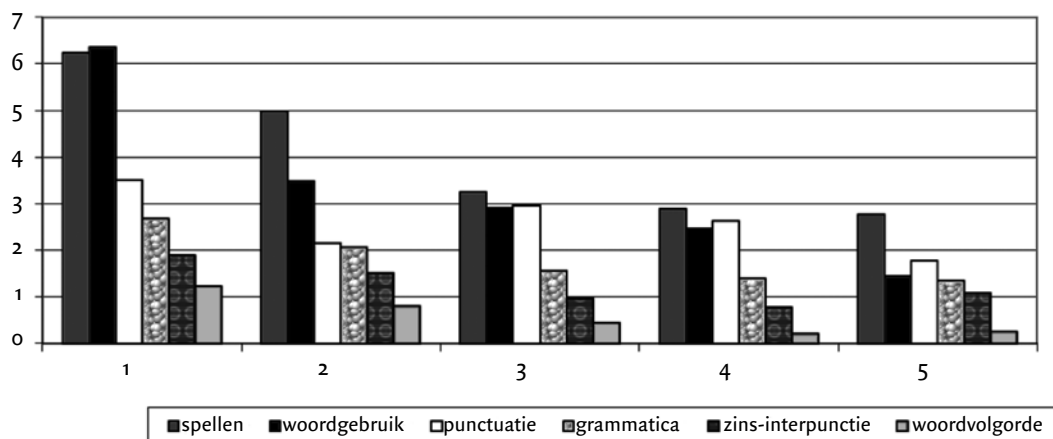
Van de docenten in het tweetalig onderwijs is een groot deel native speaker van het Engels. Op twee van de onderzochte scholen is 31,6% van de docenten native speaker. Op diezelfde scholen heeft respectievelijk 36,8% en 15,8% het niveau Cambridge Proficiency of Cambridge Advanced behaald. Daarmee is het kwalificatieniveau van de tto-docenten op de onderzochte scholen behoorlijk hoog.

De docenten op de onderzochte scholen zijn unaniem als ze moeten schatten of ze de Engelstalige vaardigheden hebben die nodig zijn om hun vak te geven: ze vinden dat ze die hebben. Ze instrueren de leerlingen in het Engels en ze gebruiken het Nederlands niet voor uitleg in de lessen Engelse taal. De leerlingen moeten de opgaven in het Engels maken. Tweetalige woordenlijsten krijgen ze niet. Vertalen is niet of nauwelijks een strategie in de klas. Voor de correctie van grammaticale fouten wordt het Engels gebruikt en niet het Nederlands.

Conclusies

Het onderzoek heeft laten zien dat tto-leerlingen al snel een significant hoger taalvaardigheidsniveau bereiken dan leerlingen die regulier onderwijs volgen, ook als gecorrigeerd wordt voor Cito-score en buitenschools contact. Op basis van hun gemiddelde schrijfvaardigheidsscores is het aannemelijk dat de leerlingen een B2 niveau halen na 3 jaar onderwijs. Het taalverwervingsproces voor tto-leerlingen lijkt vooral sneller te gaan dan voor leerlingen in het reguliere onderwijs, maar op één punt verschilt het ook inhoudelijk significant. De tto-leerlingen maken vooral meer gebruik van chunks, waardoor hun taalgebruik authentieker aan doet. Omdat de tto-leerlingen de taal zo snel leren, is het aannemelijk dat ze de taal en de grammatica vooral impliciet leren. Ook de fouten die ze maken tijdens hun ontwikkeling zijn niet veel anders dan die van leerlingen in het reguliere onderwijs. Op alle niveaus maken alle leerlingen fouten, maar het aantal fouten vermindert per niveau.

Hoe kunnen de kenmerken die tto zo succesvol maken, worden gebruikt voor het verder verbeteren van vreemdetalenonderwijs? Een van de belangrijkste aspecten van tto is de hoeveelheid input die leerlingen krijgen:

Figuur 3. Percentage fouten per niveau

de docenten spreken alleen Engels en ook van de leerlingen wordt al snel uitsluitend Engels verwacht (meestal binnen de eerste zes maanden). De tto-scholen maken veel gebruik van activerende werkvormen. Ze laten bijvoorbeeld leerlingen samenwerken aan een project. Wel is de vraag soms of de leerlingen daarmee altijd daadwerkelijk hun Engels oefenen. Om dit te laten gebeuren moeten er in de activiteiten talige taken worden verwerkt, zoals het geven van een presentatie of het spelen van een rollenspel. Er wordt in het Engels gesproken over vakinhoudelijk relevante onderwerpen.

Deze bevindingen leiden tot de volgende aanbeveling voor niet tto-scholen: stel doeltaal – voertaal als eis en versterk het taalaanbod. Leerlingen leren de taal door hem te horen en te gebruiken. Daarom is Engels spreken in de Engelse les een vereiste, ook in het niet-tweetalig onderwijs. Daarnaast kunnen scholen bekijken of ze hun taalaanbod verder kunnen versterken, bijvoorbeeld door één of meerdere zaakvakken in een andere taal aan te bieden.

Veel input geven is belangrijk, maar niet voldoende. Leerlingen moeten ook keer op keer de gelegenheid krijgen de taal actief te gebruiken. Maak zoveel mogelijk gebruik van native speakers in verschillende lessen of voor het houden van voordrachten. Geef huiswerkopdrachten die taalcontact stimuleren, lees een leuk, spannend Engels verhaal, speel een Engels videospel waarin relatief veel taal wordt gebruikt, luister naar de tekst van een populair Engels lied of bekijk een (stuk van) een spannende film of een Engelstalige televisieserie (zonder Nederlandse ondertiteling, maar Engelse ondertiteling is goed). Tijdens de les kunnen de leerlingen zoveel mogelijk over de inhoud van deze opdrachten praten en schrijven. Geef korte schrijfoopdrachten om output te stimuleren, maar corrigeer niet direct alle fouten.

Tot slot: tto zorgt voor een duurzame voor-sprong voor leerlingen. De voorsprong wordt direct zichtbaar in de onderbouw van het voortgezet onderwijs en blijft bestaan gedurende hun gehele onderwijs carrière. Tto is niet een lukrake optelsom van tijd, onderwijsconcept en leerinhouden. Juist de bewuste keuze van scholen voor tto ingepast in een uniek onderwijsconcept, omgezet in het geven van de helft van het onderwijsaanbod in het Engels en gegeven door taalvaardige docenten (deels native speakers) maakt tto tot een krachtige leeromgeving. De ingrediënten van het concept tto beïnvloeden elkaar wederzijds en zorgen voor een compleet aanbod, expliciet gericht op kennisverwerving en hoogwaardige vaardigheden in de Engelse taal.

NOTEN

1. Dit artikel is gebaseerd op de publieksversie van de onderzoeksrapportage 'Tweetalig onderwijs: vormgeving en prestaties' (Verspoor e.a., 2010), aangevuld met gegevens uit recentere onderzoeken op basis van dezelfde onderzoeksgroep. Zie voor het onderzoeksrapport de website <www.tweetaligonderwijs.nl>.
2. Deze grafiek (aangepast uit Verspoor, Schmid & Xu, te verschijnen) laat vijf in plaats van zeven niveaus zien omdat deze data van alleen de eerste afname behelst. Bij de eerste afname was het aantal teksten op niveau 6 en 7 te laag om te betrekken bij de berekeningen.
3. Voor dit onderdeel baseren de onderzoekers zich op het promotieonderzoek van Schuitemaker-King dat begin 2012 gepubliceerd zal worden.

LITERATUUR

Admiraal, W., Westhoff, G., & Bot, C. J. L. de (2006). Evaluation of bilingual secondary education in The Netherlands: Students' language proficiency in English. *Educational Research and Evaluation* 12(1), 75–93.

Bonnet, G. et al. (2004). The assessment of pupils' skills in English in eight European countries 2002. Paris: European network of policy makers for the evaluation of education systems.

Bot, C. J. L. de & Maljers, A. (2009). De enige echte vernieuwing: tweetalig onderwijs. In R. de Graaff & D. Tuin (Eds.), *De Toekomst van het Talenonderwijs: Nodig? Anders? Beter?*. pp. 131–146. Utrecht/Enschede: IVLOS/NaBMVT.

Bot, C. J. L. de, Quay-Peters, P., & Evers, R. (2004). English proficiency in lower secondary education: a cross-national comparison. Nijmegen: University of Nijmegen.

Caspi, T. (2010). A dynamic perspective on second language development. (Doctoral dissertation). Retrieved from <http://irs.ub.rug.nl/ppn/329338412>.

Cummins, J., & Swain, M. (1986). *Bilingualism in education: aspects of theory, research and practice*. New York: Longman Inc.

De Vries, F. & Verspoor, M. (2010). Fouten maken mag in tweede taalontwikkeling! *Levende Talen Tijdschrift* 11(3), 18–28.

Kops-Hagedoorn, S. (2009). Yes or no: Do you know? Paul Meara's English as a foreign language vocabulary test as a predictor of general foreign language proficiency (Master's thesis). Groningen: University of Groningen.

Verspoor, M. H., Schuitemaker-King, J. Van Rein, E. M. J., Bot, C. J. L. de & Edelenbos, P. (2010). *Tweetalig onderwijs: vormgeving en prestaties*. Onderzoeksrapport. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

Verspoor, M., Bot, C. J. L. de & Lowie, W. (Eds.). (2011). *A Dynamic approach to second language development: methods and techniques*. Amsterdam: Benjamins.

Verspoor, M., Bot, C. J. L. de & Xu, X. (te verschijnen). The role of input and scholastic aptitude in second language development. *Toegepaste Taalwetenschap in Artikelen*.

Verspoor, M., Schmid, M. S., & Xu, X. (te verschijnen). A dynamic usage based perspective on L2 writing development. *Journal of second Language Writing*.

MARJOLIJN VERSPOOR is werkzaam als universitair hoofdocent toegepaste taalwetenschap aan de Rijksuniversiteit Groningen. Zij doet en begeleidt onderzoek naar tweetaalverwerving. Op dit moment richt zij zich onder meer op de verschillen en overeenkomsten van leerlingen aan reguliere en tto-scholen. E-mail: <m.h.verspoor@rug.nl>.

PETER EDELENBOS is zelfstandig onderzoeker en ontwikkelaar op het terrein van vreemdetalenonderwijs. Vroeg vreemdetalenonderwijs heeft zijn speciale interesse. Hij adviseert daarnaast organisaties en overheden over de meest optimale arrangementen voor vreemdetalenonderwijs. Voor verschillende instanties ontwikkelt hij tests voor spreken en woordenschat, die worden gebruikt in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs.